HISTORY STUDIES
INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)
Volume 9 Issue 1, p. 47-63, March 2017
DOI Number: 10.9737/hist.2017.512

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye'nin Dış Ülkelerde Yürüttüğü Tanıtım ve Propaganda Faaliyetleri

Promotional Advertising and Propaganda Activities Carried out in Foreign Countries in the First Years of the Turkish Republic

Yrd. Doç. Dr. Muzaffer BAŞKAYA
Karadeniz Teknik Üniversitesi - Trabzon

HISTORY STUDIES
Volume 9
Issue 1
March
2017

Öz: *Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadroları geçmiş deneyimlerin de etkisiyle yeni kurulan rejimi uluslararası kamuoyuna tanıtmak için çeşitli yöntemlere başvurmuştur. Bu kapsamda çoğu zaman devlet imkânları kullanılarak Batı Avrupa'dan, Kıbrıs'a oradan Rusya'ya hatta Çin'e kadar uzanan bir hatta o ülkelerdeki basın yayın organlarına nakdi yardımlarda bulunulmuş, adı geçen yerlerde Türk kültür ve müziğinin tanıtımını yapmak üzere heyetler gönderilmiş, sergi ve benzeri organizasyonlara iştirak edilmiştir. Ayrıca Türkiye'ye gönülden bağlı Türk ve İslam coğrafyalarıyla da temas kurularak buralara yeni Türk harfleri gönderilmiş ve bu bölgelerle kültürel etkileşimin koparılmamasına gayret edilmiştir. Böylece yeni rejim dünyanın farklı coğrafyalarında tanıtılarak buralarda yaşayanların Türkiye Cumhuriyeti'ne samimiyetle yakın durmaları sağlanmıştır.*

Anahtar Kelimeler: *Tanıtım, Gazete, Yardım, Kültür, Sergi, Konser*

Abstract: *The founding cadre of the Republic of Turkey who had taken lesson from the previous experience employed various methods in order to introduce the newly-established regime to the world public opinion. In accordance to this purpose, media in the countries on a line extending from Western Europe to China, Russia and Cyprus were helped financially mostly from the public funds. In order to introduce Turkish culture and music, committees were sent to the above-mentioned areas and they participated in organizations such as exhibitions and so on. Moreover, the Turkish and Islamic geographiers carrying a torch for Turkey were contacted, new Turkish letters were introduced, and great efforts were made to maintain cultural interaction with the above mentioned regions. Thus, the new regime was introduced in the different parts of the world and it was ensured that people living in these regions warmheartedly remained close to the Republic of Turkey.*

Keywords: *Introduction, Newspaper, Aid, Culture, Exhibition, Concert*

Giriş: Milli Mücadele Yıllarında Yapılan Tanıtım ve Propaganda Çalışmaları

Millî Mücadele yıllarında Türkiye'nin içinde bulunduğu yalnızlık hâli, tanıtım ve propagandaya[1] olan ihtiyacı yadsınamaz bir gerçektir. Dışarıda Şark Meselesi'ni kendi çıkarları doğrultusunda çözmeyi düşünen Batılı ülkelerin lobi çalışmaları, içeride kimi İngiliz Muhibbi, kimi saltanat veya hilâfet yanlısı kimi de şahsî çıkarları doğrultusunda çetecilik yapan kişi ve gruplar ayrıca din, mezhep ve etnik farklılık esası üzerine yapılan bölücü ve

[1] Propaganda genel olarak ilgili kişi ya da kişilerin telkin vasıtasıyla tutumlarını ve sonuçta da hareketlerini kontrol altına almak için yapılan sistematik faaliyetler olarak tanımlanmaktadır. James Alexander Campbell Brown, *Siyasal Propaganda*, Çev: Yusuf Yazar, İstanbul 1992, s. 3.

kışkırtıcı faaliyetler, misyoner okullarının çalışmaları, sözde bilimsel faaliyetler, yalan haberler ve her türlü anti-Türk kampanyaları bu döneme damga vuran olaylardı.[2]

Anadolu'nun işgal altında olduğu bu dönemde içte ve dışta kamuoyu oluşturulmasına ihtiyaç duyulmuş[3] ve bu konuda atılan ilk adım Sivas'ta Mustafa Kemal Paşa tarafından *İrade-i Milliye* gazetesinin çıkarılması olmuştur.[4] Fakat sadece iç kamuoyuna yönelik yapılan bu hamle yeterli görülmemiş ve bu çerçevede Türk ulusunun özgürlük savaşını dünya kamuoyuna duyurmak ve Anadolu halkına doğru ve düzenli bilgiler vermek ve amacıyla Halide Edip (Adıvar) ve Yunus Nadi'nin çalışmalarıyla Ankara'da *Anadolu Ajansı* adıyla bir kurumun teşekkülü için çalışmalara başlanmıştır.[5] Neticede 6 Nisan 1920'de Anadolu Ajansı'nın kurulmasına karar verilmiş ve bu durum 9 Nisan tarihli bir genelge ile gerekli makamlara bildirilmiştir.[6] Anadolu Ajansı kurulurken, halkın iç ve dış olaylar hakkında gerçek ve güvenilir bilgiler edinmesini sağlamak, İstanbul Hükümeti ile İtilaf Devletleri'nin, Milli Mücadele aleyhindeki olumsuz ve zararlı propagandalarının etkisini ortadan kaldırmak amaçlanmıştır.[7]

İstiklal Harbi'nin zaferle neticelenmesinin ardından rejimi, kurumları ve anlayışıyla yeni bir Cumhuriyet idaresi kurulmuştur. Cumhuriyetin ilanının ardından yeni rejimin temel hedeflerinden biri de Cumhuriyetin erdemlerini yurt dışında anlatmak ve yeni Türkiye'nin imajını güçlendirmektir. Bunun yanında laik sistemin İslam toplumları üzerinde bırakmış olduğu etkiyi olumlu bir mecraya çekmek, Kıbrıs, Çin Türkistan'ı, Rusya ve Balkanlar'da bulunan Türklerle olan kültürel bağları kuvvetlendirmek de hedefler arasında görülmüştür. Bunlar yapılırken yurt dışındaki sergi, toplantı, konser gibi etkinlikler fırsat bilinmiş, ayrıca Türklerin medeni vasıflardan yoksun bir millet olduğu tezini ileri süren ön yargılı görüşlere karşı bu şekilde mücadele edilmiştir.

Türk Hükûmeti bu mücadeleyi yürütürken Türk kültürünün zenginliklerini ön plana çıkarmayı tercih etmiş, ayrıca ülke sathında yetişmiş usta sanatçılardan oluşan heyetler vücuda getirilerek adeta birer misyoner gibi yabancı ülkelere gönderilmiştir. Böylece Türk kültürü ve müziğinin yurt dışında tanıtımı yapılarak Türkiye lehine müspet neticeler elde edilmeye çalışılmıştır.

HISTORY STUDIES
48
Volume 9
Issue 1
March
2017

A. Kaynaklara Bakış

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk Hükûmeti'nin denetiminde yapılan çalışmalarla ilgili kaleme alınan eserlere bakıldığında daha çok Millî Mücadele sırasında Anadolu hareketi tarafından ülke içine ve dış dünyaya yönelik kamuoyu oluşturma faaliyetlerinin ele alındığı görülmüştür. Bu kapsamda ilk olarak İrade-i Milliye ve daha sonra Hâkimiyet-i Milliye gazetelerinin ortaya çıkışı, Anadolu Ajansı'nın kurulması gibi çalışmaları konu edinen çok sayıda eser ortaya konulmuştur. Mesela *Anadolu Ajansı, Kuruluşu, Tarihçesi ve Safahatı (1925-1935)*, Koloğlu'nun *Havas-Reuter'den Anadolu Ajansı'na* adlı çalışmaları, son yıllarda

[2] Fahri Sakal, "Milli Mücadele'de ve Cumhuriyetin İlk Dönemlerinde Propaganda ve Tanıtım Çalışmaları" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, ATAM Yayınları, Ankara 2003, s. 83.
[3] Hilmi Bengi, "Tarihsel Süreçte Anadolu Ajansı'nın Özgün Kurumsal Yapısı (1920-2011)", *Atatürk Yolu Dergisi*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 2012, s.301.
[4] Fuat Süreyya Oral, *Türk Basın Tarihi (1919-1965)*, c. II, Ankara 1968, s. 40.
[5] Yücel Özkaya, "Millî Mücadele'de Anadolu Ajansı'nın Kuruluşu ve Faaliyetine Ait Bazı Belgeler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, ATAM Yayınları, Sayı:2, Ankara 1985, s.589.
[6] Mustafa Kemal Atatürk, (1986),"Anadolu Ajansının Kuruluşu ve Düşman Propagandası İle Mücadele", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi/Dün/Bugün/Yarın*, Ankara 1986, Sayı: 20, s.6-8.
[7] Sevcan Başboğa, *Anadolu Ajansı (1920-1922)*, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul 2007, s. 99.

ise Bengi'nin kaleme aldığı *Tarihsel Süreçte Anadolu Ajansı'nın Özgün Kurumsal Yapısı (1920-2011)* adlı eserlerin konumuzu kısmen ilgilendirdiği görülmüştür. Fakat doğrudan bu konuyla ilgili olan çalışma 2003 yılında *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*'nde neşredilmiştir. Sakal tarafından kaleme alınan *Milli Mücadele'de ve Cumhuriyetin İlk Döneminde Propaganda ve Tanıtım Çalışmaları* adlı bu makalede, Millî Mücadele sürecinde Anadolu Ajansı ve Matbuat Umum Müdürlüğü'nün kuruluşu ve bunların Cumhuriyetin ilanı sonrasındaki faaliyetlerine değinilmiş, bu kurumlar tarafından yapılan propaganda ve tanıtım çalışmalarının finansmanı konusu ele alınmıştır. Zira zor şartlar altında kurulan ve kritik bir görev ifa eden Matbuat Umum Müdürlüğü'nün çalışmaları için TBMM'den sık sık tahsisat talep etmesi Mecliste tartışmalara sebep olmuştur. Bu durum karşısında söz alarak bir konuşma yapan Ahmet Ağaoğlu'nun TBMM kürsüsünde sarf ettiği sözler, bu süreçte ve bundan sonraki yıllarda yapılacak tanıtım ve propaganda çalışmalarının gerekçesini oluşturmuştur:

> *Milletimize Avrupa'da çok şiddetli düşmanlıklar vardır. İftiralar vardır. Maddi manevi kayıplara karşı propaganda elzemdir. Bunun için Meclisten asgari 20 bin lira istiyorum. Önemini bilseniz, daha fazla verirsiniz. Yunanistan, Avrupa ve Amerika'da yüz binlerce lira sarf etmektedir. İngilizler bizim bütçemiz kadar parayı bunun için sarf ettiler. Biz şimdiye kadar bu hususu pek ihmal ettik ve bundan dolayı çok mutazarrır olduk.*[8]

Ağaoğlu'nun da ifade ettiği gibi bu dönemde Türkiye'nin özellikle yurt dışında tanıtımı elzem bir meseleydi ve o güne kadar bu konuda yeterli bir çalışma yapılmamıştı. Bu noktadan hareketle Ahmet Ağaoğlu ve Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından yürütülen bu faaliyetler, zamanla kapsam ve nitelik değiştirmekle birlikte Cumhuriyetin ilanının ardından da devam ettirilmiştir. Bu çalışmada Cumhuriyet Döneminde özellikle rejimin ayakları üstüne oturtulmasının ardından başlayan tanıtım ve propaganda faaliyetleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Bu çalışma ağırlıklı olarak Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinde (*BCA*) yer alan belgelerden yararlanılarak ortaya konulmuş ve kendi içinde üç kısma ayrılmıştır: İlk başlıkta yabancı basın kuruluşlarına maddi yardımlarda bulunmak suretiyle Türkiye lehine yürütülen faaliyetlere değinilmiş, Avrupa ülkelerinden İslam coğrafyasına buradan Balkanlar'a kadar uzanan farklı bölgelerde bulunan gazetelere yapılan yardımlara temas edilmiştir. Ardından bulundukları yerlerde milli kimliklerini kaybetmemeleri için desteklenen Türk ve Müslümanlara yönelik yapılan çalışmalarla ilgili bilgiler verilmiştir. Çin, Irak, Kıbrıs gibi farklı ülkelerde yürütülen bu çalışmalar kapsamında Türkiye'den bu bölgelere yapılan yardımlara (kitap, dergi, yeni Türk harfleri) değinilmiştir. Son olarak da Türk kültür ve müziğinin dış devletlerde tanıtılması ve bu mecrada yürütülen çabalarla ilgili bilgiler verilmiştir.

B. Maddi Destek Sağlanan Gazeteler Aracılığıyla Cumhuriyetin Tanıtımı

1. Avrupa Basınına Yönelik Çalışmalar

Yirminci yüzyılın başında en etkili kitle iletişim araçları yazılı basın ürünleri olan gazete ve dergilerdir. Basının toplumların düşünce dünyasını şekillendirmede oynadığı rolü çok iyi müşahede eden Türk Hükûmeti ülke dışında yayın yapan gazeteleri desteklemek suretiyle Türkiye lehine bir kamuoyu yaratmayı hedeflemiştir.

Bu amaca yönelik olarak bilhassa Matbuat Umum Müdürlüğü'nün denetiminde Türkiye'yi tanıtma gayesiyle *tarihî ve turistik resimler* bastırılmış, yurtdışında bu amaçla bastırılan eserler bir albüm haline getirilmiş, Türkiye hakkında özel nüsha yayınlamak isteyen

[8] Sakal, a.g.m., s. 98.

gazetelerin Ankara'daki temsilcilerine bu iş için zaman zaman para tahsis edilmiştir.[9] Buna ilave olarak 1934 yılında Fransa'da yayın yapan *Paris-Soir* ve *Paris Midi Gazetelerine* de maddi yardım yapılmıştır. *Paris-Soir ve Paris Midi Gazeteleri* tarafından Dâhiliye Vekâleti Matbuat Umum Müdürlüğü'ne bir mektup gönderilmiş ve mektupta Türkiye lehine yazılar yazmak ve yeni rejimi Fransız kamuoyuna olumlu bir şekilde tanıtmak amacıyla para yardımı talep edilmiştir. Mektupta, bu gazetelerin günlük satış rakamlarının milyonları bulduğu ve bu durumdan istifade edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Fransız gazetelerinden gelen mektup Ankara'da Türk makamlarınca oldukça olumlu karşılanmıştır. Zira Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya tarafından Başvekâlet'e gönderilen 7 Ocak 1936 tarihli yazıda, gazetenin günde 2 milyonu aşan tirajı olduğu dikkate alınarak turistlik faaliyetleri de içine alacak şekilde bir sene için siyasi propaganda yapmak üzere gazeteye 4 bin lira gönderilmesinin uygun olacağı ifade edilmiştir.[10]

Türk Hükûmeti'nce yürütülen tanıtım faaliyetleri kapsamında İngiliz gazetelerine de destek sağlanmış ve 1933 yılından itibaren *İngiliz Daily Telegraph Gazetesi*'ne para gönderilmeye başlanmıştır. Bu konuda aracı rolünü Türkiye'nin Londra Büyükelçisi Ali Fethi Bey (Okyar) üstlenmiştir. Fakat Fethi Bey'in gayretlerine rağmen gazeteyle yürütülen ilişkilerde ödemelerin zamanında yapılmamasından kaynaklanan bazı sıkıntılar yaşanmış, bu duruma bir çözüm bulabilmek amacıyla çıkış yolu arayan Fethi Bey, Ankara'yla temasa geçmiştir. Londra Büyükelçisi Fethi Bey imzasıyla Ankara'ya gönderilen yazıda, kendisine daha önce söz verilen paranın bir an önce tarafına iletilmesi talep edilmiştir.[11]

Ülke dışında Türkiye'yi ve dolayısıyla yeni rejimi tanıtmak amacıyla yapılan çalışmalar kapsamında gönderilen maddi yardımlarda çoğu zaman gazete yöneticileri veya patronları muhatap alınmıştır. Fakat zaman zaman sadece gazete muhabirlerine ve yazarlara da -lehte yazılar yazılması karşılığında- para gönderilmiştir. Bu meyanda İsviçre'de muhabirlik yapan Nemanoff adlı bir muhabire para yardımında bulunulmuştur. Aynı zamanda el altından bazı gizli bilgileri Türk makamlarına aktaran Nemanoff'a yapılacak yardım işini CHP Çankırı Milletvekili Behiç Erkin Bey üstlenmiştir. Behiç Bey'in girişim ve denetimleriyle yürütülen çalışmalar neticesinde Bern Büyükelçiliği vasıtasıyla Nemanoff'a 1000 franklık bir yardım gönderilmiştir.[12]

2. Cumhuriyetin ve Devrimlerin Bulgar Türklerine Tanıtılması

Türkiye'nin tanıtımı adına en yoğun çalışmalar Balkanlara ve bilhassa bu bölgede bulunan Bulgar Türklerine yönelik yapılmıştır. Zira burada yaşayan Müslüman-Türk unsurların toplamı bölge nüfusunun %10'undan fazlasına tekabül ettiğinden[13] Türkiye ile bağların koparılmaması adına yapılan bu çalışmalara diğer bölgelere oranla daha fazla önem verilmiştir. Cumhuriyetin kurucuları bu bilinç etrafında burada yaşayan Türk ve Müslüman nüfusun genç Türkiye Cumhuriyeti'nin gerçekleştirdiği devrimlerden haberdar olabilmesi amacıyla bölgede yayın hayatına devam eden gazetelere maddi yardımlarda bulunmuştur. Bu yardımların yerine ulaştırılması konusunda gazetelerin bulunduğu yerlerdeki elçilikler aracı olarak kullanılmıştır. Mesela 1929 yılında Türkiye'nin Sofya Büyükelçiliği'nden gelen bir yazıda Bulgaristan'ın Yanbolu Kasabası'nda *Yenilik* adı altında bir gazete çıkarıldığı

[9] Sakal, a.g.m., s. 98.
[10] *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi* (bundan sonra BCA şeklinde gösterilecektir) Fon Kodu: 030.10. Yer No: 84.555.3
[11] *BCA*, 030.10/234.579.14.
[12] *BCA*, 030.10/85.562.14
[13] Hikmet Öksüz, "Atatürk Döneminde Balkan Türklerinin Durumu", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı:107, İstanbul 1997, s. 92

HISTORY STUDIES
50
Volume 9
Issue 1
March
2017

belirtilmiş, yapılan tahkikat neticesinde gazete sahibi Mehmet Bey'in, *Türklüğüne merbut, malumatlı, ateşli ve iman sahibi bir genç* olduğu ve bu bölgede yayın yapan bir başka gazete olan *Rehber Gazetesi* gibi buraya da 250 lira para yardımında bulunulması gerektiği ifade edilmiştir.[14] Bu süreçte yine Sofya'da yayın yapan *Halk Sesi Gazetesi*'ne de para yardımı yapılması gündeme gelmiş, Türk Hükûmeti'nce yardım yapılıp yapılmaması hususunda titiz bir araştırma yapılmıştır. Türk makamlarının kararını etkileyen en önemli gelişme 5 Mart 1930 tarihinde Sofya Büyükelçiliğinden gönderilen yazı olmuştur. Adı geçen yazının Ankara'ya ulaşmasının ardından bu gazeteye maddi destek verilmesi hususunda fikir birliği sağlanmıştır. Söz konusu yazıda, Sofya'da yeni Türk harfleriyle çıkan *Halk Sesi Gazetesi*'nin Türk inkılâbına taraftar olduğu, Türk elçiliğinin direktifi altında yayın hayatına devam ettiği, gazetede neşredilen mühim bazı yazıların Bulgarcaya tercüme edildiği belirtilmiştir. Mektubun sonunda gazeteye azami 80-100 lira kadar bir para tahsis edilirse "*gayret ve mücadelesinde kuvvetli bir teşvik ve mesnede mazhar kılınmış*" olacağı ifade edilmiştir.[15]

Sofya Büyükelçiliği'nden gelen yazıda bu dönemde yürütülen çalışmaların temel stratejisi hakkında bilgiler verilmiştir. Buna göre Türk Hükûmeti, ilk planda yeni rejimi ve ilkelerini Balkan Türklerine tanıtmayı amaçlamış ardından bu bölgede yaşayan Türk ve Müslüman ahaliyle kültürel birlik sağlanıp bu sayede buradaki Türklerin Türkiye'den kültürel anlamda kopuşu önlenmeye çalışılmıştır. Böylece yirmi yıl öncesine kadar Osmanlı toprağı olan bu bölgelerle kültürel bağların kuvvetlendirilmesine gayret edilmiştir. Sofya Büyükelçiliği'nden gönderilen bir başka yazıda 1933-34 yılları içinde bölgede yayınlanan ve Türk Hükümeti'nce yardım yapılan gazetelerin listesi verilmiştir.[16] Söz konusu listede verilen bilgiler bir araya getirildiğinde ortaya şu şekilde bir tablo çıkmıştır:

Tablo 1: *1933-1934 Yıllarında Bulgaristan'da Yayınlanan Gazetelere Yapılan Yardımlar*

Gazete Adı	**Ne Kadar Yardım Yapıldığı (TL)**
Ali Naci Beye	5500
İstikbal Gazetesi	6000
Karadeniz Gazetesi	9000
Özdilek Gazetesi	9000
Rodop	18000
Halk Sesi	15500
Deli Orman	24000
Rehber	12000
Turan	12000

[14] *BCA*, 030.10/239.617.3
[15] *BCA*, 030.10/240.618.9
[16] *BCA*, 030.10/242.632.24

Filibe	2000
Toplam	113000

Bu dönemde Bulgar Türklerinin meşhur yayın organlarından *Özdilek Gazetesi*'ne de yardım yapılmış, destek talebi ise gazete sahibi Mehmet Ali Bey'den gelmiştir. 23 Ekim 1933 tarihinde Başvekil İsmet Paşa'ya hitaben bir mektup kaleme alarak Türkiye'den yardım talep eden Mehmet Ali Bey, söz konusu mektupta şu ifadeleri kullanmıştır: *Özdilek Gazetesi'ni ayda iki defa değil dört-beş defa çıkarabilmek istiyoruz. Fakat bu güçlü işte yenilmek korkusunun verdiği ızdırapla size başvuruyor ve yalvarıyoruz; 300 bin Türk'ün biricik gazetesi olan Özdilek Gazetemizi seviniz ve ona tarihe mal olacak olan yardımınızı lütuf buyurunuz.*[17] Bu mektubun Ankara'ya ulaşmasının ardından istenilen meblağ gazeteye gönderilmiştir.

3. İslam Ülkelerinde Yayınlanan Bazı Gazetelere Yapılan Yardımlar

Türk Hükûmeti tarafından İslam ülkelerinde çıkan gazetelere de yardımlar yapılmıştır. Bu yardımlar yapılırken Türkiye Cumhuriyeti'nin laik yapısıyla birlikte İslam ülkelerinde tanıtılması amaçlanmış ve öncelikli olarak Türkiye lehine yayın yapan gazeteler seçilerek desteklenmiştir. Bu projenin uygulamaya konulduğu İslam ülkelerinden biri aynı zamanda Türkiye'nin sınır komşusu olan İran'dır. Aslında Türkiye daha önceden de İran'da bu tip faaliyetler gerçekleştirmek için zemin yoklamış hatta bu işlerle ilgili olarak Tahran Büyükelçisi görevlendirilmişti. Konuyla ilgili yapılan yazışmalarda Türk Dışişleri tarafından Türkiye lehine çalışmalar yapması için görevlendirilen büyükelçinin, karşılaştığı bazı zorluklardan ötürü bu vazifeyi tam olarak yerine getiremediği ifade edilmiştir. Bunun üzerine, İran'da Türkiye lehine kamuoyu oluşturma çareleri hakkında Tahran Büyükelçisi'nden bir rapor istenilmiş, Büyükelçilikten 10 Kasım 1932 tarihinde Ankara'ya gönderilen raporda şu ifadelere yer verilmiştir:

> *Tahran'da hissettiğim şiddetli ihtiyaç üzerine yüksek makamlarının müteaddit kere burada memleketimiz hakkında hiçbir propaganda yapamadığımıza dair dikkat nazarını celp etmiş, merkezi hükümeti şahsen ziyaretlerimden bilistifade bu mesele üzerinde gerek ajans müdürü umumisi ve gerekse vekâletimizin alakadar şubeleri ile temasa geçerek gerek Anadolu Ajansı'nın ve gerekse vekâletimizin bütçe vaziyetleri dolayısıyla maateessür bir şey yapılamadığını anlamıştım. Fakat Şuralar Hükümetinin Lincoln otomobile sahip sefirleri, burada son derece aktif faaliyetler içindedir. Diğer yandan İngiltere, Fransa ve hatta berbat bir mâli duruma sahip olan Almanya bile resmi ajansları ile her gün muntazaman propaganda yapmaktadırlar. Sizden ricamız, Doğuda faal politika takip ettiğimiz bu sıralarda propaganda faaliyetleri meselesini radikal olarak ele almanızdır efendim.*

Tahran Büyükelçiliği'nden gelen raporda verilen bilgilere göre İngiltere, Fransa ve Almanya gibi Avrupalı devletler, stratejik hedefleri doğrultusunda Ortadoğu'da ve İslam coğrafyasında etkin bir lobi faaliyeti içine girmiş, bu noktada hedef bölgelerden biri olarak da İran seçilmişti. Söz konusu raporda, bölgenin güçlü aktörlerinden biri olan İran'da Avrupalılarca yürütülen faaliyetlere karşın Türk Hükûmeti'nin yaptığı çalışmaların yetersiz olduğuna değinilmiş, bunun temel sebebinin maddi imkânsızlıklar olduğu ifade edilmiştir. Raporda bu noktaya dikkat çekilerek Ankara'nın meseleyi daha ciddi bir şekilde ele alması gerektiği ve ihtiyaç duyulan desteğin bir an önce verilmesi lazım geldiği belirtilmiştir.[18]

Bu dönemde İran gibi Irak'ta da bir dizi çalışma yapılmış, Türkiye Cumhuriyeti'ni burada tanıtmak amacıyla Irak'ta yayın hayatına devam eden *Babil Gazetesi* desteklenmiştir. Bu

[17] *BCA*, 030.10/241.631.12
[18] *BCA*,030.010/261.758.1

konuyla ilgili Başvekâlete gelen bir yazıda, Irak'ta Babil adında bir gazetenin çıktığı ve sahibi İskender Maruf adlı bir kişinin defalarca Bağdat Büyükelçiliği'ne giderek yardım talep ettiği belirtilmiştir. Elçilik yazısında, bu gazeteye münasip bir miktarda para yardımı yapılmasının uygun olacağı da ayrıca ifade edilmiştir.[19]

İslam ülkelerinde Türkiye lehine olumlu bir intiba bırakmak ve yeni rejimi buralarda tanıtmak amacıyla yürütülen çalışmalar kapsamında Mısır'da çıkan bazı gazetelere de yardım yapılmıştır. Buradaki yardım organizasyonunu koordine etme görevi ise diğerlerinden farklı olarak Anadolu Ajansı Kahire temsilcisi Müfitzade Ziya Bey'in uhdesine verilmiş ve kendisine 1933 yılından başlamak üzere her ay 100 lira para gönderilmeye başlanmıştır. Ardından burada yayın yapan *Muhadenet* ve *Yeni Türkiye Gazeteleri*'ne nakdi yardımlar yapılmıştır. Fakat bu gazeteleri çıkaran Remzi adlı kişinin ölümü üzerine yürütülen faaliyetler yarıda kalmıştır. Bu süreci devam ettirmek amacıyla Ziya Bey tarafından *En Anba-ul Şarkıye Gazetesi* çıkarılmaya başlanmış fakat bu sefer de Ziya Bey'in Bükreş'e atanması sonucu bu vazife Abdullah isminde bir şahsa verilmiştir. Böylece birçok kez el değiştiren bu görev en sonunda Abdullah'ın sorumluluğuna verilmiştir. Abdullah, Mısır'da çıkardığı *En Anba-ul Şarkıye Gazetesi* için defalarca kez Kahire Büyükelçiliğine giderek para yardımı talebinde bulunmuştur. Abdullah'ın para istediği tarihlerden biri de 30 Haziran 1936'dır. Belirtilen tarihte Kahire Büyükelçiliği'ne giden Abdullah, büyükelçiliğe sunduğu yazısında şu ifadeleri kullanmıştır: [20]

> *Neşriyatımız aynı zamanda Filistin, Suriye, Irak, Hicaz matbuat ve idarelerine gönderilmektedir. Bay Ziya'nın neşriyatı esnasında da alaka ve tavassutları ile bir miktar tahsisat verildiği de malumlarıdır. Cumhuriyet hükümetimizin memleketi tanıtmak ve propagandaya verdiği ehemmiyeti göz önüne getirerek, emsali ajanslar meyanında yegâne Türk organı olan bura muhitinde propagandamızın ehemmiyetini takdir ve mesainizi yakından takip buyuran makamlarının hükümetimiz nezdinde talebimizin tervici hususunda kıymetli delalet ve himayenizi diler en derin saygılarımı sunarım.*

HISTORY STUDIES
INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY
53
Volume 9
Issue 1
March
2017

Mısır'da Türkiye lehine yayınlar yapmak amacıyla para talep eden Abdullah'ın bu isteği Ankara'daki yetkililerce uygun görülmeyerek reddedilmiştir. Böylece 1937 yılına gelindiğinde Mısır'da Türkiye lehine yayın yapacak hiçbir gazete kalmamıştır. Bunun üzerine Hariciye Vekâleti tarafından, Başvekâlete bir yazı gönderilerek daha önce bu işle görevli olan Ziya Danışman'ın tekrar aynı göreve atanması talep edilmiştir.[21]

C. Milli Kimliklerini Koruması İçin Yurt Dışında Desteklenen Türkler

1. Çin, Irak ve Kıbrıs'ta Yaşayan Türk Unsurlara Yönelik Çalışmalar

Türk Hükümeti'nce yapılan çalışmaların diğer ayağını milli kimliklerini kaybetmemeleri için desteklenen topluluklar oluşturmuş, bu meyanda Türkiye'den kilometrelerce uzakta olan Çin'deki Türk ve Müslüman topluluklar da unutulmamıştır. Çin'in Çung-King bölgesinde yaşayan soydaşlarla ilgili çalışmaları organize etme görevini buradaki büyükelçilik yürütmüştür. 30 Aralık 1940 tarihinde Türkiye'nin Çung-King Elçiliği tarafından Ankara'ya CHP Genel Merkezine gönderilen bir yazıda Türk Hükûmeti'nden beklentiler şu şekilde sıralanmıştır:

> *Esasen Çin'de ikamet eden veya Şarki Türkistan'dan Çin'e iltica ederek orada barınan ırkdaşlarımızın milli karakterlerini muhafaza etmek ve kültür sahasındaki ihtiyaçlarına mümkün mertebe cevap verebilmek maksadıyla CHP'den de icap eden yardımın ve bilhassa Türk harflerinin oralara neşir ve tamimi için iktiza eden muavenetin yapılması istenmekte olduğundan başta Türk alfabesi olmak üzere kıraat, Türk tarihine, milli menkıbeye müteallik ve o muhite elverişli olmak kayıt ve şartıyla seçilecek eserlerin isimlerini bildiren bir listenin tanzimiyle gönderilmesine müsaadelerinizi sonsuz saygılarımla rica ederim.*

[19] *BCA*,030.10.85.563.17
[20] *BCA*, 030.10/84.557.5
[21] *BCA*, 030.10.84.557.5

Bu yazının ardından Çin'de yaşayan Türk ve Müslümanlar için harekete geçilmiş ve konu CHP Erzurum Milletvekili ve Genel Sekreter F. Tuzer tarafından takip edilmeye başlanmıştır. F.Tuzer tarafından kaleme alınan bir yazıda Çung-King Elçiliği'nden yüksek vekâlete gönderilen mektupların ehemmiyetle tetkik ve mütalaa edildiği ve Çin Türkistan'ında ve Çin'de yaşayan ırkdaşlara azami alakanın gösterildiği ifade edilmiştir. Genel Sekreter F. Tuzer'in ifade ettiği *âzamî alâka gösterilecektir* sözü kısa zamanda etkisini göstermiş ve o bölgelerden Türkiye'ye öğrenci getirtilerek bir anlamda Çin Türkistan'ı ile Türkiye arasında kültürel bir köprü inşa edilmeye başlanmıştır. Söz konusu yazıda verilen bilgilere göre, Türkistan'dan gelip Türkiye'deki kültür müesseselerinde bulunan talebelerden on beşi parti himayesinde okutulmuştu ve bunlardan ikisi Çin Türklerinden, üçü Kaşgarlı ve diğer ikisi de Mançokolu idi.

Türkiye Cumhuriyeti tarafından Çin'deki soydaşlarla kültürel bağları kuvvetlendirmek adına daha da ileriye gidilerek Türk harfleri bu bölgelere gönderilmiş ve burada basım ve dağıtımı yapılmaya başlanmıştır. Ayrıca milli kültürün korunup geliştirilmesine yarayacak eserler de Maarif Vekâleti'nce tespit edilerek Çin'deki Türk topluluklarına gönderilmiştir.[22]

Bu dönemde Irak'ta yaşayan Türk ve Müslümanlar için de bazı girişimler yapılmış, bunda Irak Büyükelçiliği'nden gelen 10 Temmuz 1934 tarihli rapor yol gösterici olmuştur. Raporda, harf inkılâbının ardından tahsillerini Türk mekteplerinde yapmış ve Türkçeyi hakkıyla bilen kimselerin dahi yeni harfleri öğrenip yeni neşriyatı okumak istemediği ifade edilmiş, bu suretle Türkçe okumak ve Türkçe eserlerden ve Türk kültüründen istifade etme hususunda bir duraklama devresinin yaşandığı belirtilmiştir. Raporun ilerleyen kısımlarında yukarıda belirtilen duraklama devresinin sona erdiği iddia edilmiş, son zamanlarda Türkçe öğretmek için özel dershaneler açılmaya çalışıldığı, bu nedenle Irak'ta Türk lisanı ve Türk kültürü için gayet müsait bir havanın oluştuğu, bu müsait şartlar içinde Türk kültürünün tanıtımını yapmak için harekete geçilmesi gerektiği dile getirilmiştir. Bağdat Büyükelçiliği'nden gelen raporun son kısmında ise, İmam-ı Âzam Türbesi harimindeki medrese talebeleri arasında bile Türkçe okuma hevesinin uyandığı, Türk ve Irak gençleri arasında kültürel bir bağ oluşturmak için burada yapılacak tanıtım faaliyetlerine ehemmiyet verilmesi gerektiği ifade edilmiştir.[23] Bu rapor üzerine Türk Hükûmeti tarafından Irak'ta yayın hayatını sürdüren *Babil Gazetesi*'ne bir miktar nakdi yardım yapılmış bazı Türkçe eserlerin buraya gönderilmesine karar verilmiştir.[24]

Türkiye Cumhuriyeti lehine kamuoyu yaratmak amacıyla yürütülen çalışmaların önemli bir kısmını Kıbrıs'ta yapılan faaliyetler oluşturmuştur. Türkiye için stratejik bir mevkide yer alan Kıbrıs Adası[25] içinde barındırdığı soydaşların varlığı sebebiyle ayrıca ehemmiyet taşıyordu. Gerçekten de burada yaşayan Türkler, Milli Mücadeleyi adım adım takip etmiş ve Yunanlıların Anadolu'dan çıkarılmasını sevinçle karşılamıştı.[26] Kıbrıs Türklerinin bu tutumları karşısında Türkiye Cumhuriyeti Devleti de, adada yaşayan Türklerle kültürel bağların koparılmaması için özel gayret göstermiş, ilk planda Türk Hükûmeti'nce, adadaki Türk konsolosluğundan bazı ön bilgiler alınmıştır. Gelen istihbaratta, Lefkoşa'da haftada iki defa çıkarılan *Söz*, haftada bir kez çıkarılan *Ses* adı altında iki gazetenin olduğu, buna karşın Kıbrıs'ta günlük olarak çıkan dört Rum gazetesinin bulunduğu belirtilmiştir. Raporda,

HISTORY STUDIES
54
Volume 9
Issue 1
March
2017

[22] *BCA*, 490.01/1197.194.1
[23] *BCA*, 030.10/259.742.14
[24] *BCA*, 030.10/85.563.17
[25] H. Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi Yayınları, Ankara 1998, s.2.
[26] Ulvi Keser, "Genç Türkiye Devleti'nin Cumhuriyet Kazanımları ve Bunların Kıbrıs Türk Toplumuna Yansımaları", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Cilt: VI, No: 14. Ankara 2008, 60.

Kıbrıs'ta bulunan iki Türk gazetesinin Türk inkılâbına taraftar ve milliyetçi yayın organları olmakla birlikte, maddi sıkıntılar içinde bulunduğu ifade edilmiştir.[27]

Raporda adı geçen *Söz Gazetesi* yayın hayatına 1919'da başlamış, Latin alfabesine geçilmesinin ardından yeni harflerle yayın yapmak için gazete sahibi Remzi Özkan tarafından, 1933 yılında İsmet İnönü'ye bir mektup gönderilerek kendisinden yeni Türk harfleri talep edilmiştir. Mehmet Remzi Özkan'ın yeni harflerle ilgili isteğine yönelik olarak derhal iki sandık harf satın alınarak Kıbrıs'a yollanmıştır.[28] Yeni harflerin gönderilmesinden sonra adada yaşayan Türklere yönelik daha etkili çalışmalar yürütülebilmesi için gazeteye çeşitli defalar para yardımları da yapılmıştır. Zira 11 Haziran 1943 tarihinde Başvekâlete bir mektup gönderen Söz Gazetesi Sahibi Beria Okan, gazetesi için yardım talebinde bulunmuştur. Beria Okan tarafından kaleme alınan mektuptaki bilgilere göre, savaş koşulları nedeniyle yaşanan kâğıt azlığı yüzünden mevcut kâğıt stoklarına Kıbrıs Hükûmeti tarafından el konulmuştu. Fakat buna rağmen *Söz Gazetesi'nin* günlük satış rakamı 1200'ü aşmıştı. Okan'a göre Söz Gazetesi, Milli Mücadele yıllarında doğmuş ve yıllar içinde Kıbrıs Türk Cemaatinin hislerine tercüman olmuştu. Diğer taraftan da Türk İnkılâbını ve Türkiye'de yaşanan gelişmeleri Kıbrıs Türklerine safha safha aks ettirmeyi de ülkü edinmişti. Gazete Sahibi Beria Okan, Söz Gazetesi'nin Kıbrıs'ta en uzun süreyle yayın hayatına sahip ve gündelik olarak çıkan ilk Türk gazetesi olduğunu hatırlatmış ardından bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da Türk Hükûmeti'nin maddi ve manevi yardımına muhtaç olduklarını ifade etmiştir.[29]

Öte yandan 1950'lere gelindiğinde Kıbrıs Türkleri üzerindeki Rum baskısı gittikçe artmış, bu sebepten dolayı, burada yaşayan Türkleri bilinçlendirmek amacıyla 1950 yılında *İstiklal* adı altında bir gazete çıkarılmıştır. Gazete sahibi Necati Özkan tarafından, 9 Mart 1950 tarihinde Başbakan Şemsettin Günaltay'a yazılan mektupta gazete için para talep edilmiştir. [30]

HISTORY STUDIES
INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY
55
Volume 9
Issue 1
March
2017

2. Türk Kültür ve Müziğinin Tanıtımı Ve Bu Kapsamda Rusya'ya Gönderilen Heyet

Türkiye'nin ve yeni rejimin uluslararası zeminde tanıtılması için Türk kültürü ve müziği de bir araç olarak kullanılmıştır. Bu yapılırken Türk kültürünün eşsiz ve tarihi zenginliği sergi, konser, toplantı gibi vesilelerle gösterilerek o ülke kamuoyunda olumlu intiba bırakılmaya çalışılmış, bunun için de hemen her fırsattan istifade edilmiştir. Mesela yurt dışında düzenlenen sergi ve toplantı gibi etkinliklere heyetler gönderilmiş, bunun yanı sıra bazı ülkelerde *Türk Haftaları* adı altında tertip edilen organizasyonlara alanında mahir sanatçılar gönderilmek suretiyle Türk kültür ve müziğinin dolayısıyla Türkiye'nin tanıtımı yapılmıştır.

Bu kapsamda ilk olarak 1931 yılında Londra'da gerçekleştirilen İran sanat sergisine Türkiye de katılmıştır. Direkt olarak Türkiye ile ilgili olmasa da Türk Hükûmeti'nin bu sergiye iştirak edilmesi yönünde karar alması, bu tür organizasyonlara katılma hususundaki isteğin en bariz göstergesi olmuştur. Neticede organizasyonda sergilenmek üzere İstanbul'da bazı müzelerde bulunan minyatürlü kitaplar, kılıç, kalkan, mızrak, pala ve miğfer gibi geleneksel

[27] *BCA*, 030.10/124.886.18.
[28] *BCA*, 030.10/85.561.17
[29] *BCA*,030.10/85.561.15
[30] Özkan mektubunda şu ifadeleri kullanmıştır: *Dört aydan beri Kıbrıs Türk cemaatine ve buradaki Rum solcularının tahrikleriyle mücadele etmek gayesiyle İstiklal isimli günlük siyasi bir gazete neşretmekte olduğum malumunuzdur. Gazetemizi muntazaman zatıâlilerinize göndermekteyim. Takip ettiğimiz siyaset, CHP'nin siyasetidir. Varlığımızı Türkiye'de tanıtmak gayesiyle Türkiye'nin birçok Halkevlerine, basın mensupları ile vekiller heyetine, parti mensuplarına ve Londra Halkevi'ne gazetemizi hediye olarak göndermekteyiz. Takdir buyuracağınız gibi Kıbrıs, azınlıkta olan bir Türklük camiasını bağrında toplamaktadır. Gazetemizi azınlık olan Türk cemaati arasında birçok maddi zorluklar içersinde yayınlıyoruz. Buradaki çalışmalarımıza bir inkişaf getireceği ümidiyle bu yardımı bizden esirgenmeyeceğinizi ümit ederim*. *BCA*,030.10/83.548.6

Türk savaş aletleri ve diğer eserler bir araya getirilerek Londra'ya gönderilmiştir. Gönderilen malzemeler herhangi bir problem çıkma ihtimaline karşı bir İngiliz şirketine sigorta ettirilmiştir.[31]

Buna benzer bir çalışma Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılmıştır. Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Muhtar Bey tarafından Başvekâlete gönderilen bir yazıda Amerika'da din ve siyaset konuları hariç olmak üzere ülkeleri birbirine tanıtıp daha ziyade yakınlaştırmak için bir cemiyet kurulduğu, Amerika'da Türk dostluğunun organize edilmesi amacıyla kurulan fakat ismi açıklanmayan bu cemiyetin üyeleri arasında Amiral Bristol gibi ünlü kişiler olduğu belirtilmiştir. Washington Büyükelçiliği'nden gelen yazıda, merkezi New York'ta bulunan bu derneğin, desteklenmesi halinde Amerika'da, Türkiye lehine sergi, yayın, neşriyat, konferans veya öğrenci kabulü gibi faaliyetler içine girebileceği ifade edilmiştir.[32]

Türk kültürü ve dolayısıyla Türkiye'nin tanıtımının amaçlandığı etkinliklerden bir diğeri 1947 yılında yapılmıştır. Zira konuyla ilgili kaleme alınan Başvekâlet tezkeresinde verilen bilgilere bakıldığında modern Türk müziğini tanıtılması ve uluslararası kültür münasebetleri kurulması ve geliştirilmesi gayesiyle Devlet Konservatuarı Öğretmenlerinden Nurullah Taşkıran iki ay süre ile Viyana'ya gönderilmiştir.[33] Nurullah Bey, bu organizasyondan bir yıl sonra yine aynı maksatla bir başka etkinlik için tekrar Viyana'ya yollanmıştır. Türk müziğini Avusturya'da tanıtmak için buraya gönderilen Taşkıran'a bir miktar yolluk ve ücret tahsis edilmiştir.[34] Aynı yıl içinde buna benzer bir görevle yani, Türk müziğini tanıtmak ve müzik bakımından milletlerarası kültür münasebetleri kurma ve geliştirme konusunda gerekli incelemelerde bulunmak üzere Devlet Konservatuarı Kompozisyon Öğretmeni Necil Kazım Akses 15 gün süreyle Prag'a gönderilmiştir.[35]

Devlet desteğiyle yürütülen tanıtım çalışmalarında gelişen teknolojiyle birlikte yeni imkânlardan da istifade edilmek istenmiştir. Bu kapsamda o günlerde yeni yeni yayılan ve toplum üzerinde etkisi daha fazla olan sinema sanatından yararlanılması için düğmeye basılmıştır. Fakat Türkiye'nin tanıtım ve propagandasını yapmak amacıyla sinema filmi çekme fikri Fransızlardan gelmiştir. Zira Fransız sinemacılardan Fay Rafael, Willy Thunis ve Gaston Bram tarafından Türkiye'nin Paris Büyükelçiliği'ne başvuru yapılmış ve tanıtım amaçlı iki film çekilmesi teklif edilmiştir. Senaryo olarak Atatürk'ün hayatı ile Türk İnkılâbı ve Türk kadınının mevcut durumu seçilmiştir. Paris Büyükelçiliği tarafından bu teklif Ankara'ya bildirilmiş, buradan gelen cevapta tahsisat yetersizliğinden dolayı ancak bir adet film yaptırılabileceği ifade edilmiştir. Neticede 29 Nisan 1939 tarihinde Başvekâlet Müsteşarlığı'nca Paris Büyükelçiliği'ne gönderilen bir yazıda bu iki filmden Türk İnkılâbı ve Türk kadınıyla ilgili olanının seçildiği belirtilmiştir. Aynı yazıda, bu filmin kaça mal olacağının mahallinden sorulması talep edilmiş, alınan cevapta filmin 1 milyon 300 bin Frank tuttuğu ifade edilmiştir. Aynı gün söz konusu filmin senaryosu da Ankara'ya gönderilmiştir.[36]

HISTORY STUDIES
56
Volume 9
Issue 1
March
2017

[31] *BCA*, 030.18/15.80.02
[32] *BCA*, 030.10/267.801.11
[33] *BCA*,030.18/114.61.14
[34] *BCA*, 030.18/115.85.19
[35] *BCA*, 030.18/114.50.5
[36] Fransız sinemacılar tarafından çekilmesi planlanan filmin senaryosu şu şekilde kurgulanmıştır: *Türk Kızı (Kemaliye) İstanbul Hukuk Fakültesi'ni birincilikle bitirerek sınıf arkadaşlarından tanıştığı Mansaf isminde genç ve zengin bir Tunuslu ile evlenir. Yeni evliler balayını geçirmek üzere Mansaf'ın Tunus'daki malikânesine gider. Tunus'ta muhitinin ve ailesinin tesirinde kalan Mansaf, karısının bir daha İstanbul'a dönmesine müsaade etmediği gibi ona karşı mutaassıp ve haşin davranmaya başlar. Kemaliye birkaç sene bu hayata tahammül ettikten sonra nihayet bir gece intihar süsü vererek Tunus'tan kaçar, İstanbul'a gelerek başka bir isim altında çalışmaya başlar ve az zamanda büyük bir şöhret kazanır. Cumhuriyetin yıl dönümü münasebetiyle Ankara'ya giden Kemaliye orada Atatürk'le tanışır, genç kadının zekâsını takdir eden Atatürk ona karşı çok yakın davranır. Kemaliye sevinç içinde o*

Dönemin İstihbarat Dairesi tarafından film senaryosu ayrıntılı bir şekilde tetkik edilmiş ve ardından konuyla ilgili bir rapor hazırlanmıştır. Raporda, film içinde bazı propaganda yöntemlerinin izlenmesi gerektiği hususuna dikkat çekilmiş, buna göre filmde; İstanbul ve Ankara'dan güzel manzaralar, Cumhuriyet Bayramı yıldönümlerinde Ankara'da yapılan resmigeçitler, Tunus'taki Müslüman kadınların kapalı hayatı ile Türkiye'deki serbest hayatı arasındaki farkların öne çıkarılması ve son olarak Atatürk İnkılâbının Türkiye'de meydana getirdiği yeniliklerin gösterilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu talepler Fransız yapımcılar tarafından kabul edilse de zamanla Türk tarafında filmin tutarıyla ilgili bazı görüş ayrılıkları meydana gelmiştir. Bunun üzerine Fransız yapımcılar filmde nereye ne kadar harcanacağıyla ilgili ayrıntılı bir liste kaleme almıştır. Burada toplam masraf olarak 2.226.000 Franklık bir ücret tespit edilse de filmin Türk tarafına 1.300.000 Franka mal olacağı beyan edilmiştir. Böylece iki taraf arasında söz konusu filmin çekimi hususunda görüş birliği sağlanmıştır.[37] Fakat tam da film anlaşması yapıldığı tarihlerde İkinci Dünya Savaşı patlak vermiş, film projesi de bu sebeple rafa kaldırılmıştır. Zira 15 Eylül 1939 tarihli bir yazıda, *Biri (Ebedi Şefimiz Atatürk'ün Hayatı), diğer (Türkiye İnkılâbı ve Türk kadını) hakkında iki propaganda filmi vücuda getirilmesi haddi zatında iyi görülmüş ise de bugünkü vaziyet karşısında 1.300.000 Frank sarfının muvafık görülmediği* ifade edilmiştir.[38] Yazıda zikredilen *bugünkü vaziyet* ifadesiyle aslında Türkiye'nin etrafını saran ateş çemberi yani İkinci Dünya Savaşı kastedilmiştir. Savaşın getirdiği olağanüstü şartlar, belli başlı harcamaların savunma sanayine yönlendirilmesi gereğini ortaya çıkarmış bu nedenle 1.300.000 Frank gibi bir meblağla film hazırlanması fikri uygun görülmemiştir. Böylece Fransız yapımcılar tarafından teklif edilen ve Türk yetkililerce ilk anda kabul edilen film projesi maddi imkânsızlıklar nedeniyle sonuca ulaştırılamamıştır. Yine de film senaryosunda görüldüğü üzere Türk tarafınca Cumhuriyetin kazanımları ve Türk kadınının geldiği nokta ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca İmparatorluktan sonra yeni ve modern bir ulus inşa edildiği, böylece Batı Bloğuyla bütünleşme çabası içinde bulunan Türkiye'nin bu yolda büyük mesafeler kat ettiği dünya kamuoyuna gösterilmek istenmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'nin tanıtımı için en kapsamlı girişim 1935 yılında yapılmıştır. Zira aynı yıl şubat veya mart ayında Moskova'da düzenlenecek "*Türk Haftası*" etkinliklerine Türkiye'den de bazı sanatçıların katılması gündeme gelmiş, Türkiye'den gidecek heyetin tüm masraflarının Ruslar tarafından karşılanacağı ilk etapta Rusya'ya davet edilecek sanatçı grubunun müzisyenler, müzik nazariyecileri ve ressamlardan ibaret olacağı belirtilmiştir.

Konuyla ilgili Türkiye'nin Moskova Büyükelçiliği'nden CHP Genel Sekreterliği'ne gönderilen üst yazıda Rusların bunlardan başka ayrıca bir de sinema festivali yapmak istediği ve bu festivale birçok ülkenin davet edildiği ifade edilmiştir. Rus yetkililerce bu festival için Muhsin Ertuğrul, Münir Hayri Bey gibi sanatçılar Rusya'ya çağrılmıştır. Büyükelçilikten gelen bu yazı CHP'li yetkililerce hemen değerlendirmeye alınmış ve ilk anda bu etkinlik büyük bir fırsat olarak görülmüştür. Bu görüş doğrultusunda harekete geçen yetkililer, ilk olarak

gece verilecek müsamereye gitmeye hazırlanırken Tunus'ta bıraktığı kızının çok hasta olduğunu haber alır. Genç kadın ne yapacağını şaşırır. Kemaliye, vaziyeti Atatürk'e anlatmaya karar verir, Atatürk kadının bir an evvel çocuğuna kavuşabilmesi için bir uçağın harekete hazırlanmasını emreder. Annesine kavuşan küçük kız yavaş yavaş iyileşmeye başlar. O sırada Kemaliye, Ankara'dan aldığı bir telgrafla Sıhhat Vekilliğine tayin olunduğunu öğrenir ve bu vazifeyi, Tunus'ta kalmak mecburiyetinden dolayı, kabul edemeyeceğini düşünürken hatasını anlamış olan kocası, Kemaliye'nin vazifesine bir an evvel başlayabilmesi için İstanbul'a dönmeye karar verir ve böylece film sona erer.

[37] *BCA*, 030.10/146.44.99

[38] Serdar Öztürk, "Erken Cumhuriyet Yıllarında Sinema Konusunda Başarısız Kalmış İki Girişim: Çekilemeyen İki Propaganda Filmi (1939) ve İbret Yerleri Projesi(1923)", *Selçuk İletişim*, Cilt: 3, Sayı:3, Konya 2004, s. 79.

gönderilecek olan gruba kimlerin dâhil edileceğiyle ilgili araştırma yapmaya başlamıştır. Heyete kimlerin katılacağı, hangi sanatçıların davet edileceği gibi hususlarla ilgilenip bu faaliyetleri organize etme görevi CHP Denizli Milletvekili Necip Ali Bey'e verilmiştir.

Necip Bey'in koordine ettiği çalışmalar kapsamında ilk olarak geniş bir tarama faaliyeti içine girilmiş ve sahasında uzman olan kişilerin tespitine başlanmıştır. Konuyla ilgili yazışmalarda şu ifadelere yer verilmiştir:

> *Yurdumuzla yakından kültür bağlılıkları yapmak isteyen Sovyetler, Moskova'da Şubat için veya Mart nihayetinde doğru, herhalde bizim tayin edeceğimiz bir zamanda, bir Türk haftası yapmak istiyorlar. Bunun için aşağıdaki arkadaşları, ad söylemeyerek davet ediyorlar:*
>
> *1. Müzisyenler (enstrüman çalanlar)*
>
> *2. Müzik nazariyecileri ve kompozitörler*
>
> *3. Ressamlar (tabloları ile).*[39]

CHP Genel Sekreterliği'nce yapılan değerlendirmeler neticesinde ilk planda aşağıda adları yazılan müzisyen heyetinin Moskova'ya gönderilmesine karar verilmiştir. Gönderilecek kişilerin isimleri ve bulundukları görevler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:[40]

Tablo 2: *1935 Yılında Moskova'ya Gönderilecek Müzisyenler*

Adları	**Görevleri**	
Edip	Riyaset-i Cumhur Orkestrası	Viyolonsel
Halil	Riyaset-i Cumhur Orkestrası	Viyolonsel (birinci keman)
Asaf	Riyaset-i Cumhur Orkestrası	Alto
Ali Sezai	İstanbul Konservatuarı	Viyolonsel (birinci keman)
İzzet Nezih	İstanbul Konservatuarı	Viyolonsel
Muhittin Sadık	İstanbul Konservatuarı	Viyolonsel
Ömer Refik	İstanbul Radyosunda	-
Kadri	Ankara Orkestrası	Flütçü
Celal Nihat	Ankara Orkestrasında	Saksafoncu
Nurullah	Ankara Orkestrasında	-
Nimet Vahit	İstanbul	-

Müzisyenlerle ilgili tabloda isimleri verilen sanatçılar seçilirken ressamlar konusunda yapılan çalışmalardan bir sonuç elde edilmemişti. Bu arada aynı etkinlik için tabiat ilimleri ile

[39] *BCA*, 490.01/2017.24.2
[40] *BCA*, 490.01/2017.24.2

HISTORY STUDIES
58
Volume 9
Issue 1
March
2017

meşgul aşağıdaki ihtisas şubelerine mensup uzmanların da Rusya'ya gönderilmesine karar verilmişti. Bunun üzerine ait oldukları vekâletlerle temas kurulan kişiler şunlardı:

Bay Şevket Jeoloji Enstitüsünde

Bay Aziz Ziraat Vekâletinde Fen Müşaviri (Toprak Mütehassısı)

Bay Tevfik Sağlam Dr. Mütehassıs

Bay Nurettin Ali Dr. Mütehassıs

Moskova'ya gönderilecek sanat ve bilim adamlarından oluşan heyet aşağı yukarı tespit edildikten sonra sıra bunlara ulaşmaya ve onları ikna etmeye gelmişti. Bu arada gidecek heyete başkanlık edecek kişi de belirlenmiş kafile başkanlığı vazifesi Kültür Bakanlığı'nda görevli Reşat Nuri Bey'e verilmiştir.

Moskova'ya gidecek sanatçılarla temasa geçen CHP Denizli Milletvekili Necip Ali Bey, ilk olarak bu kişilere birer telgraf çekerek veya mektup yazarak yapılacak olan etkinliğin tarihi ve muhtevası hakkında bilgiler vermiş, ardından katılıp katılmayacaklarıyla ilgili olarak acilen bir cevap verilmesini istemiştir. Necip Ali Bey'in ulaştığı kişiler genellikle bu teklifi kabul etmekle birlikte duydukları bazı sakıncaları da dile getirmişlerdir. Mesela ilk ulaşılan kişilerden biri olan Riyaset-i Cumhur Orkestrası Şefi Halil Bey'in cevabi yazısında şu ifadelere yer verilmiştir:

HISTORY STUDIES
59
Volume 9
Issue 1
March
2017

CHF Genel Kâtipliğine

Orada Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığını hakkıyla gösterebilmek için bir iki Türk eserinden başka, Beethoven, Mendelson, Mozart, Schubert, Debussy, Çaykovski gibi ecnebi üstatların telli sazlar kuartetlerini ve yine Mozart'ın ve Beethoven'ın kuintetlerini veya bunlara benzer birkaç eseri de çalmak lazım gelir. Bunları hakkıyla çalabilmek ise uzunca bir zaman arkadaşlarla birlikte çalışıp birbirimizi anlamaya bağlıdır. Daha az bir zamanda inceden inceye beraberlik temin edebilmek ve titiz bir zümre karşısında muvaffakiyetle çalabilecek seviyeyi kazanmak mümkün değildir.

O konserlerde frak giyilmesi mecburidir. Hâlbuki mâli vaziyetimin darlığı böyle bir elbiseyi derhal yaptırabilmeme müsait olmadığından bu noktanın da ayrıca dikkate alınmasını dilerim. Bütün bu dileklerimin temin buyrulduğu takdirde değerli davetinize teşekkürle koşacağım pek tabiidir.

RCF Orkestrası Şef Muavini Muallim Halil

Halil Bey cevabına yazısında heyete seçildiği için memnun olduğunu fakat kafilede bulunan sanatçıların Rusya'ya hareket etmeden önce mutlaka bir araya gelip prova yapması gerektiğini ifade etmiş, gidiş tarihinin prova çalışmalarına göre belirlenmesi ve buna göre yeni bir takvim oluşturulması gerektiğini dile getirmiştir.

Riyaset-i Cumhur Orkestrası Şefi Halil Bey gibi o sırada Viyana'da bulunan Cemal Reşit Bey'e de teklif sunulmuştur. Teklif mektubunu okuduktan sonra bir cevap yazısı kaleme alan Cemal Reşit Bey, heyete katılacağını ve bundan da büyük bir şeref duyacağını belirtmiştir. Ardından Rusya'da gerçekleştirilecek etkinlik ve burada kendi payına düşen görev hakkında bazı görüşler ileri sürmüştür. Cemal Reşit Bey, kendisine verilen vazifeyi üç ayrı sıfatla yerine getireceğini ifade etmiştir. Bu sıfatlardan ilki bestekârlık idi. Kendisinin bestelediği eserlerin bu etkinlikte çalınmasını isteyen Cemal Reşit Bey, eserleri içinde daha önce Paris'te de çalınan *Anadolu Dans Havaları, Bebek Orkestrası, Karagöz* gibi parçaların Moskova'da da icra edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Cemal Reşit Bey bu organizasyondaki ikinci sıfatının şef olarak kendi bestelediği veya diğer meşhur Türk bestekârlar tarafından uyarlanan ve klasik olarak nitelendirilecek eserleri idare etmek olduğunu belirtmiştir.

Cemal Bey'in de daveti kabul etmesiyle birlikte Moskova'da yapılacak gösterilerin de programı belli olmuştur. Neticede Türk Haftası olarak adlandırılan bu etkinlikte ilk günün programı şu şekilde tespit edilmiştir:

Birinci Konser

Orkestra Konseri

1.Hasan Ferid

b) Uvertür

b) Prelüt

2. Cemal Reşid

a) Karagöz

b) Instantanes

3.Mozart

a) Keman Konçertosu

b) Keman Solo- Ali Sezai

4. R. Schuman

a) Piyano konçertosu

b) Piyano-Solo

5. Ulvi Cemal

a) Bayram

6.A. Adnan

a) Divertimento

7. Ecnebi Eserler

a) Nimet Vahit ve Nurullah Taşkıtan tarafından sololar ve düetler

8. Necil Kazım

a) Bay Önder Operasından

b) Prolo-Ozan Tiratı

c) İzgen- Bay Önder Düeti

d) Solo- Nimet Vahit, Nurullah Taşkıran

e) Çifte Telli

Moskova'da sergilenecek konserlerin programı da yapıldıktan sonra Maarif Vekâleti, gidecek heyete mensup sanatçıların yirmi gün idari olarak izinli olduğunu belirten bir karar almış ve bu durumla ilgili resmi yazı ilgili kurumlara gönderilmiştir.[41]

[41] *BCA*, 490.01/2017.24.2

HISTORY STUDIES
60
Volume 9
Issue 1
March
2017

Sonuç

Cumhuriyetin ilanının ardından ülkede, o zamana dek görülenlerle karşılaştırılamayacak kadar önemli siyasal, ekonomik, hukukî ve kültürel değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Hemen her yönüyle modern ve çağdaş değerler üzerine bina edilen yeni rejim, ilk olarak ülke içinde meşruiyetini sağladıktan sonra zamanla dış dünyayla bağlarını kuvvetlendirme ihtiyacı içine girmiştir. Zamanın en önemli kitle iletişim aracı olan gazete ve dergilerden yararlanmak isteyen Genç Türkiye Cumhuriyeti yurt dışındaki basın kuruluşlarına maddi destek sağlamış, yeni rejimin ülke dışında tanıtımını yapmak ve Türkiye'nin imajını güçlendirmek maksadıyla girişilen bu faaliyetler oldukça geniş bir çerçevede yürütülmüş, kısa süre önce Osmanlı yönetimi altında bulunan Balkanlardan, İslam coğrafyasına, Avrupa ülkelerinden, Kıbrıs'a kadar tanıtım çalışmaları yapılmıştır.

Türk Hükûmeti, bu hamleleri yaparken Türklük ve Müslümanlık bağlarıyla bağlı bulunduğu topraklara özel bir ihtimam göstermiştir. Zira Çin Türkistan'ında bulunan Türkler veya Balkanlarda bulunan Müslüman topluluklar bu kapsam içine dâhil edilerek Türkiye ile bağları kuvvetlendirilmeye çalışılmıştır.

Türkiye'nin tanıtılması amacıyla tatbik edilen bir diğer yöntem ise Türk müziği ve kültürünü bir vasıta olarak kullanıp dış dünyayla irtibatı güçlendirme üzerine kurulmuştu. Bu amaçla yurt dışında tertip edilen sergi, toplantı, konser gibi kültürel faaliyetler takip edilerek buralara ülke çapındaki en yetenekli ve alanında mahir sanatçılar gönderilmiştir. Burada şu husus da belirtilmelidir ki yurt dışına gönderilen sanatçılar sadece sanatlarını icra etmekle kalmayıp aynı zamanda gönüllü birer elçi gibi Türkiye'nin tanıtımına yardımcı olmuştur. Bunlar ayrıca repertuvarlarında geleneksel Türk sanatı yanında modern batı sanatından (resim, müzik vs) da örnekler sunarak bilhassa Avrupa kamuoyuna yeni rejimin hedefinin batıyla bütünleşip çağdaş bir devlet haline gelmek olduğu mesajını iletmiştir.

Türkiye'nin özellikle 1930'larda yürüttüğü tanıtım çalışmaları dönemsel olarak da belli bir öneme sahiptir. Zira bu süreçte hızla devam eden silahlanma yarışı dünyayı yeni bir savaşın eşiğine getirmiştir. Nazi Almanya'sının revizyonist emelleri doğrultusunda Avrupa'da yayıldığı bu süreçte Türkiye tam aksine, barışçıl ve olumlu bir duruş sergilemiştir. Üstelik Sovyet Rusya ile ilişkilerin yavaş yavaş soğumaya başladığı, Türkiye'nin Batı Bloğuyla bütünleşme çabası içine girdiği bu dönemde Moskova'ya da bir heyet gönderilmiştir. Bu noktadan hareketle dönemin Türk dış politikasının çok yönlü ve geniş bir perspektif içinde yürütüldüğü sonucu ortaya çıkmaktadır.

Neticede yapmış olduğu reformlarla çağdaş değerler sistemini benimsediğini her platformda gösteren ve hızlı bir şekilde batıyla bütünleşme çabası içine giren genç Türkiye Cumhuriyeti Devleti yine batı dünyasının bir ürünü olan reklam ve halkla ilişkiler yöntemlerini uygulayarak dış dünyayla eklemlenmeye çalışmıştır. Ayrıca Batı Avrupa kamuoyunda Türklerin medeni vasıflardan yoksun bir millet olduğu yönündeki mevcut önyargıları, müziği, sanatı, sanatçıyı kullanarak kırmak isteyen Türk Hükûmeti, bu uğurda devletin bütün imkânlarını seferber etmekten çekinmemiş, bunlar yapılırken Türkler aleyhinde bilinçaltında yer alan olumsuz intibaların silinmesine gayret edilmiştir.

HISTORY STUDIES
61
Volume 9
Issue 1
March
2017

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (*BCA*, Fon Kodu: 030.10 Yer No: 84.555.3)

BCA, 030.10/234.579.14.

BCA, 030.10/85.562.14

BCA, 030.10.85.563.17

BCA, 030.10/239.617.3

BCA, 030.10/240.618.9

BCA, 030.10/241.631.12

BCA, 030.10/242.632.24

BCA/030.010/261.758.1.

BCA, 030.10/259.742.14

BCA, 030.10/85.563.17

BCA, 030.10/84.557.5

BCA, 030.10/124.886.18

BCA, 030.10/85.561.17

BCA,030.10/85.561.15.

BCA, 490.01/1197.194.1

BCA, 030.18/15.80.02

BCA, 030.10/267.801.11

BCA, 030.18/114.61.14

BCA, 030.18/114.50.5

BCA, 030.10/146.44.99

BCA, 490.01/2017.24.2

Kitap, Makale vd.

ALASYA, H. Fikret *Tarihte Kıbrıs*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi Yayınları, Ankara, 1998.

ATATÜRK, M.Kemal,"Anadolu Ajansının Kuruluşu ve Düşman Propagandası İle Mücadele", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi/Dün/Bugün/Yarın*, Ankara 1986, Sayı: 20, 4-10.

BAŞBOĞA, Sevcan, *Anadolu Ajansı (1920-1922)*, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.

BENGİ, Hilmi, "Tarihsel Süreçte Anadolu Ajansı'nın Özgün Kurumsal Yapısı (1920-2011)",*Atatürk Yolu Dergisi*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 2012, 299-341.

HISTORY STUDIES
62
Volume 9
Issue 1
March
2017

BROWN, James Alexander Campbell, *Siyasal Propaganda*, Çev: Yusuf Yazar, Ağaç Yayıncılık, İstanbul 1992.

KESER, Ulvi "Genç Türkiye Devleti'nin Cumhuriyet Kazanımları ve Bunların Kıbrıs Türk Toplumuna Yansımaları", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, 2008, Cilt: VI, (14), 41-84.

ORAL, Fuat Süreyya, *Türk Basın Tarihi (1919-1965)*, c. II, Ankara1968.

ÖKSÜZ, Hikmet,"Atatürk Döneminde Balkan Türklerinin Durumu", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, (107), İstanbul 1997, 91-120.

ÖZKAYA, Yücel,"Millî Mücadele'de Anadolu Ajansı'nın Kuruluşu ve Faaliyetine Ait Bazı Belgeler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, ATAM Yayınları, Sayı:2, Ankara 1985, s.587-598

ÖZTÜRK, Serdar, "Erken Cumhuriyet Yıllarında Sinema Konusunda Başarısız Kalmış İki Girişim: Çekilemeyen İki Propaganda Filmi (1939) ve İbret Yerleri Projesi(1923)", *Selçuk İletişim*, Cilt: 3, Sayı:3, Konya 2004, s. 66-76.

SAKAL, Fahri, "Milli Mücadele'de ve Cumhuriyetin İlk Dönemlerinde Propaganda ve Tanıtım Çalışmaları" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, ATAM Yayınları, Ankara 2003, 83-104.